

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

О.Л. Шквир

**Технологія вивчення освітніх галузей
початкової школи у ЗВО**

Хмельницький – 2018

ББК 74. 489. 83, 205.4

УДК 371. 134 + 373, 3 (075. 8)

Ш 66

Рекомендовано до друку вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 9 від 28.10.2013 р.).

Рецензенти:

Яцук І.П., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Поляновська О.Р., кандидат педагогічних наук, доцент Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Шквир О.Л.

Ш 66 Технологія вивчення освітніх галузей початкової школи у ЗВО: навч. посіб. для студентів магістратури зі спеціальності 013 Початкова освіта. 2-ге вид., допов. і перероб. Хмельницький: ХГПА, 2018. 41 с.

Навчальний посібник розроблено відповідно до авторської освітньої програми з курсу "Технологія вивчення освітніх галузей початкової школи у ЗВО". До кожної теми подається план лекції, література, питання для самостійної роботи, зміст лекції, план семінарського заняття.

Для студентів магістратури та викладачів педагогічних закладів вищої освіти.

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Технологічний підхід в освіті.....	5
Тема 2. Технологія навчання.....	11
Тема 3. Структура процесу навчання.....	17
Тема 4. Освітні галузі початкової школи.....	29
Тема 5. Модель вивчення освітніх галузей.....	38

ВСТУП

Духовний, економічний та науково-технічний розвиток української держави зумовлює підвищені вимоги до якісного потенціалу професійно компетентного фахівця, котрий має займатися генеруванням та впровадженням нових освітніх ідей. Так "Концепція розвитку педагогічної освіти" (2017 р.) звертає увагу вчених і практиків на посилення технологічного аспекту підготовки. Особливо це стосується підготовки майбутнього викладача педагогіки, який повинен бути обізнаний з новими підходами до освітньої роботи у вищій школі, із інноваційним змістом початкової освіти та технологіями втілення його у практику початкових класів. Технологічна грамотність майбутнього викладача педагогіки дає змогу йому глибше усвідомити своє істинне покликання, реальніше оцінити потенційні можливості, глянути на педагогічний процес із позиції його кінцевого результату.

У 2018 році вступив в дію новий механізм оновлення змісту початкової освіти і контролю за його засвоєнням – Державний стандарт початкової освіти, складником якого є освітні галузі: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізкультурна. Відповідно оновлені типові освітні програми, створені нові підручники, методичні посібники для вчителів тощо. Все це визначило необхідність засвоєння майбутніми викладачами педагогіки освітніх галузей та технології вивчення їх у закладі вищої освіти.

З огляду на все це одне з провідних місць у підготовці майбутніх викладачів педагогіки та методики початкової освіти належить курсу "Технологія вивчення освітніх галузей початкової школи у ЗВО".

Метою навчальної дисципліни "Технологія вивчення освітніх галузей початкової школи у ЗВО" є засвоєння студентами магістратури технології вивчення таких освітніх галузей початкової школи, як мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізкультурна; формування аналітичних, проектувальних, конструктивних, комунікативних умінь та умінь учитися; розвиток творчого і критичного мислення, самостійності та ініціативності; виховання культури спілкування, здатності працювати в команді і оцінювати результати роботи.

Основними завданнями курсу є ознайомлення зі значенням і сутністю технологічного підходу в освіті; особливостями технології навчання; структурою процесу навчання; Державним стандартом початкової освіти; освітніми галузями початкової школи; моделлю вивчення освітньої галузі; технологією вивчення кожної освітньої галузі початкової освіти.

Вивчення курсу "Технологія вивчення освітніх галузей початкової школи у ЗВО" побудовано за принципами кредитно-модульної системи навчання, яка сприяє систематичній та динамічній роботі студентів над засвоєнням фахової дисципліни. Складається курс з трьох модулів.

У посібнику представлено дидактичний матеріал з перших двох модулів у такому порядку: план лекцій, література, питання для самостійної роботи, зміст лекцій та плани семінарських занять.

Сподіваємося, що запропонований посібник буде корисним для студентів магістратури і молодих викладачів, а також поповнить дефіцит навчально-педагогічної літератури зі спеціальності 013 Початкова освіта.

Тема 1. Технологічний підхід в освіті

План

1. Технологічний підхід в освіті, як важлива проблема педагогіки.
2. Історія виникнення технологічного підходу.
3. Концептуальні положення технологічного підходу в освіті.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання. Київ: Вересень, 1996. 129 с.
2. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. Вінниця, 2003. 235 с.
3. Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Практикум з педагогіки: навч. посіб. – вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 483 с.
4. Закон України "Про освіту": прийнятий 05.09.2017 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 22.05.2018).
5. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
6. Шквир О.Л. Ступенева підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень: моногр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 500 с.

Питання для самостійної роботи

Підготувати реферат на тему: "Проблеми реалізації технологічного підходу в освіті".

1. Технологічний підхід в освіті, як важлива проблема педагогіки.

Багатомірний характер освітніх процесів, які вимагали глибинного аналізу, організації та вдосконалення в різних напрямках, спонукав науковців другої половини ХХ ст. до введення такого педагогічного поняття, як "підхід", тобто виділення головного шляху, напряму, параметра. З розвитком технологій у всіх галузях виробництва, зв'язку, спілкування освітяни також почали вивчати технологічні особливості педагогічного функціонування та здійснювати його на основі *технологічного підходу*.

Аналіз рівня професійної підготовки вчителя в Україні сьогодні дозволяє зробити висновки про необхідність серйозного перегляду її змісту. "Концепція педагогічної освіти" звертає увагу вчених і практиків на посилення технологічного аспекту підготовки вчителя, на накопичену сучасною школою палітру освітніх технологій, напрацьовані підходи до гуманізації педагогічної взаємодії педагога з дитиною і колективом в цілому. Одним з провідних завдань є створення такого освітньо-розвивального середовища, у результаті з яким у майбутнього вчителя формується готовність до роботи на основі знання сучасних педагогічних технологій, розуміння ним своєї індивідуальної сутності, на основі якої виробляється особистісна педагогічна концепція і персональна технологія.

Поняття "*технологія*" – давньогрецького походження ("техне"- мистецтво, майстерність, вміння, та "логос" – вчення, поняття, навчання). У свідомості людей цей термін означає певну послідовну діяльність.

В педагогіку дане поняття прийшло з виробництва, де воно розуміється як сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалу чи напівфабрикату, здійснюваних у процесі виробництва продукції. У словнику української мови визначено, що технологія – це сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь.

Слід зазначити, що ще з часів Я. Коменського зазначалось, що успішне навчання має являти чітко організований процес, тобто бути технологічним. Сьогодні проблема технологічності, технологічного підходу в освіті є надзвичайно актуальною. Це шлях до підвищення якості освіти.

Специфіка педагогічної технології полягає у тому, що в ній конструюється і здійснюється такий навчальний процес, котрий повинен гарантувати досягнення поставлених цілей.

Технологічний підхід (за О. Дубасенюк) – це система дій педагога та учнів, спрямована на досягнення чітко визначеної мети шляхом послідовного та неухильного виконання певних навчальних дій в умовах оперативного зворотного зв'язку.

О. Пехота під *технологічним підходом* розуміє керований і впорядкований вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи того, хто навчається, і того, хто навчає, та сукупність механізму реалізації змісту освіти в реальному навчальному процесу як з урахуванням інтересів і здібностей того, хто навчається, так і його особистої індивідуальності.

Етапи технологічного підходу:

- постановка цілей і їхнє максимальне уточнення;
- формулювання навчальних цілей з орієнтацією на досягнення результатів;
- підготовка навчальних матеріалів, організація всього ходу навчання відповідно до навчальних цілей;
- оцінка поточних результатів, корекція навчання, спрямована на досягнення поставлених цілей;
- заключна оцінка результатів.

Основне призначення технологічного підходу в освіті полягає в проектуванні та впровадженні спеціальних технологій, спрямованих на вирішення конкретних проблем учителя (як професійних, так і особистісних, які є взаємозалежними).

Будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним *методологічним вимогам (критеріям побудови педагогічної технології)*:

1) *концептуальність* – у будь-якій педагогічній технології повинна бути опора на конкретну наукову концепцію, яка включає філософське, психологічне, дидактичне і соціально - педагогічне обґрунтування досягнень освітніх цілей;

2) *системність* – педагогічна технологія повинна володіти всіма ознаками системи: логікою процесу, взаємозв'язком всіх його частин, цілісністю;

3) *керованість* – це можливість діагностичного ціле направлення, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобам і методами процесу навчання з метою корекції результатів;

4) *ефективність* – сучасні педагогічні технології існують в конкурентних умовах і повинні бути ефективними в результатах і оптимальними в затратах, гарантувати досягнення конкретного стандарту навчання;

5) відтворюваність – можливість застосування (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших однотипних навчальних закладах, іншими суб'єктами.

Вибір педагогічної технології залежить від освітньої стратегії, якої дотримується педагог. Сьогодні в педагогічній науці і практиці є дві цілком різні стратегії, в рамках яких існують системи освіти:

1) *стратегія формування* – педагогічне втручання ззовні у внутрішній світ дитини, нав'язування дитині вироблених суспільством способів діяльності, оцінок;

2) *стратегія розвитку* – розвиток особистісного потенціалу учня, його самоактуалізація.

Таким чином, вибір освітньої технології – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи вчителя з учнем.

2. Історія виникнення технологічного підходу.

Технологічний підхід в освіті має свою історію. Думки про технологізацію освіти висловлював ще Я. Коменський 500 років тому. Він прагнув знайти такий загальний порядок навчання, за якого воно (навчання) здійснювалося б за єдиними законами природи. Тоді навчання не вимагало б нічого іншого, крім "майстерного розподілу часу, предметів і методу", зазначав Я. Коменський. В ідеалі, за єдиного досконалого методу навчання, вважав учений, "усе піде вперед не менш чітко, ніж іде годинник з правильно врівноваженими тягарями, на який так само приємно і радісно дивитися, як приємно і радісно дивитися на такого роду автомат, і, нарешті, з такою вірністю, яку тільки можна досягти в подібному майстерному інструменті".

Елементи технологічного підходу можна знайти і в працях більшості видатних іноземних та вітчизняних педагогів, таких як А. Дістервег, Й. Песталотці, Л. Толстой, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Сплеск зацікавленості педагогічними технологіями приходить на 30-ті роки ХХ ст. (США), коли з'явилися перші програми аудіовізуального навчання. Там же вперше використовується термін "освітня технологія".

Розвиток педагогічної технології у світовому освітньому просторі можна умовно поділити на три етапи, кожен з яких характеризується перевагою тієї чи іншої тенденції.

Основною тенденцією *першого етапу* (1920–1960-ті рр.) було підвищення якості викладання, яке розглядалося як єдиний шлях, що приводив до ефективного навчання. Здійснювалися спроби підвищення ефективності викладання шляхом підняття інформаційного рівня навчання при використанні засобів масової комунікації.

Другий етап (1960–1970-ті рр.) характеризувався перенесенням акценту на процес навчання, що пов'язано з розвитком концепції програмованого навчання, яке вимагало врахування вікових та індивідуальних відмінностей учнів. Увага до процесу навчання привела до усвідомлення факту, що саме він визначає методику навчання та є критерієм успіху в цілому.

Наслідком застосування машинного та програмованого навчання в США стала індивідуалізація та персоніфікація навчального процесу. Якщо до 1960 року навчальні посібники були призначені для навчання групи учнів, то з 1960 року індивідуалізація навчання стала центральним пунктом планування та виробництва засобів навчання. Як засіб індивідуалізації навчання навчальна програма у цих

проектах була поділена на порції, до яких було розроблено інструкції, дібрано дидактичний матеріал, аудіовізуальні та інші засоби навчання. Ці порції дістали назви "модулів", "одиниць навчання", "навчальних пакетів".

Третій етап, сучасний, характеризується розширенням сфери педагогічної технології. Якщо раніше її функції зводилися фактично до обслуговування процесу навчання, то сьогодні педагогічна технологія претендує на провідну роль у плануванні, організації процесу навчання, в розробці методів і навчальних засобів.

Характерною тенденцією розвитку сучасної педагогічної технології є використання системного аналізу у вирішенні практичних питань, пов'язаних зі створенням та використанням навчального устаткування та технологічних засобів навчання. Головним критерієм системного аналізу на всіх рівнях (від планування навчальних засобів до впровадження їх у процес навчання) загалом є критерій оптимальності.

3. Концептуальні положення технологічного підходу в освіті.

Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. поняття "педагогічна технологія" міцно входить у вітчизняну педагогічну науку й освіту. Однак розуміння і використання терміна "педагогічна технологія" далеко не однозначне. У його тлумаченні та вживанні існують великі розбіжності серед учених і практиків.

За дослідженнями О. Пехоти існують 3 точки зору при розкритті сутності поняття "педагогічна технологія". В одному випадку педагогічна технологія визначається як комплекс сучасних технічних засобів навчання. В іншому – педагогічна технологія – це процес комунікації. Також автори розуміють педагогічну технологію, як засоби і процес навчання. Сьогодні у вітчизняній педагогічній науці існує більше ніж 300 його визначень. Наведемо найбільш поширені з них:

1. *Педагогічна технологія* – сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; вона є організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу (Б. Т. Лихачов).

2. *Педагогічна технологія* – це змістовна техніка реалізації навчального процесу (В. П. Беспалько).

3. *Педагогічна технологія* – це опис процесу досягнення планованих результатів навчання (І. П. Волков).

4. *Педагогічна технологія* – це продумана у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності по проектуванню, організації і проведенню навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя (В. М. Монахов).

5. *Педагогічна технологія* означає системну сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, використовуваних для досягнення педагогічних цілей (М. В. Кларін).

6. *Педагогічна технологія* – системний метод створення створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням людських і технічних ресурсів і їх взаємодія, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО).

7. *Педагогічна технологія* – модель системи дій викладача і студентів, які необхідно виконати в ході оптимально організованого освітнього процесу з метою

досягнення високого рівня професіоналізму. Це діяльнісний сценарій організації навчально-пізнавальної діяльності студентів з метою опанування обраною професією (О. Падалка).

У загально-педагогічному розумінні, педагогічна технологія – це цілісний освітній процес, з його метою, змістом, методами та засобами навчання.

Успіх у реалізації педагогічного впливу багато в чому залежить від уміння організувати його, обирати доцільний його варіант. А цьому вмінню треба педагога вчити, про що зазначали А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Структура педагогічної технології:

- концептуальна основа;
- змістова частина навчання (цілі навчання – загальні і конкретні; зміст навчального матеріалу);
- процесуальна частина (організація навчального процесу; методи і форми навчальної діяльності школярів; методи і форми роботи вчителя; діяльність вчителя по керівництву процесом засвоєння матеріалу; діагностика навчального процесу).

Джерела педагогічних технологій:

- соціальні перетворення і нове педагогічне мислення;
- наука – педагогічна, психологічна, суспільні науки;
- передовий педагогічний досвід;
- досвід минулого, вітчизняний і зарубіжний;
- народна педагогіка.

Отже, інтерес як учених, так і практиків до педагогічної технології викликано різними причинами. Для когось це модний напрям. Інші вважають педагогічну технологію засобом вирішення більшості педагогічних проблем. У контексті вивчаємого курсу – це об'єктивний процес, новий етап в еволюції освіти, на якому будуть переглянуті підходи до вивчення освітніх галузей початкової школи у закладах вищої освіти.

Тема 1. Технологічний підхід в освіті (семінарське заняття)

Мета: усвідомлення важливості та особливостей технологічного підходу в освіті; визначення основних проблем і перспектив реалізації технологічного підходу в освіті; формування аналітичних, прогностичних та комунікативних умінь.

Питання для обговорення:

1. У чому сутність технологічного підходу в освіті?
3. У рамках яких стратегій існують сучасні системи освіти?
4. Охарактеризуйте етапи розвитку технологічного підходу в освіті.
5. Порівняйте різні підходи до розкриття змісту поняття "педагогічна технологія". Якого підходу дотримуетесь ви?

Групова робота.

Запропонувати власне визначення поняття "педагогічна технологія".

Наукова робота.

Підготувати реферат та повідомлення на тему: "Проблеми реалізації технологічного підходу в освіті".

Вимоги до реферату

1. Структура реферату: план, вступ, основна частина, висновки, список використаної літератури.
2. У тексті реферату робити посилання на літературу.
3. Обсяг реферату – 8-10 сторінок тексту (шрифт Times New Roman, 14 pt; інтервал – півтора; відступ першого рядка – 1,27; поля – з усіх боків по 2 см.).
4. Бібліографія складається в алфавітному порядку і оформляється з урахуванням усіх сучасних вимог до бібліографічного опису.

Хід роботи:

1. Перевірка рівня засвоєння головних теоретичних положень з теми.
2. Виступи слухачів магістратури з повідомленнями.
3. Обговорення окремих питань доповідей.
4. Підсумок заняття.

Література:

1. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання. Київ: Вересень, 1996. 129 с.
1. Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. Педагогіка: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. Вінниця, 2003. 235 с.
2. Дубасенюк О. А., Іванченко А. В. Практикум з педагогіки: навч. посіб. – вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 483 с.
3. Закон України "Про освіту": прийнятий 05.09.2017 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 22.05.2018).
4. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
5. Шквир О. Л. Ступенева підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень: моногр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 500 с.

Тема 2: Технологія навчання

План

1. Поняття про технологію навчання.
2. Технологія постановки навчальних завдань.
3. Критеріальне оцінювання як основа технологічного навчання.
4. Відтворюваний навчальний цикл.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання. Київ: Вересень, 1996. 129 с.
2. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. Вінниця, 2003. 235 с.
3. Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Практикум з педагогіки: навч. посіб. – вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 483 с.
4. Закон України "Про освіту": прийнятий 05.09.2017 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 22.05.2018).
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. – 3-є вид. допов. Київ: "Гранма", 2001. 608 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Освіта. 2002. № 26. С. 2–4.
7. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. факульт. Київ: Абрис, 1997. 416 с.

Питання для самостійної роботи

1. Загальна оцінка технологічного підходу до навчання.
2. Таксономія мислення Б. Блума.

1. Поняття про технологію навчання.

Одним із видів педагогічних технологій є *технологія навчання*. Це один із провідних напрямів сучасної дидактики, що займається розробкою відтворюваних дидактичних процесів і засобів, які могли б уподібнити навчання до свого роду виробничо-технологічного процесу з гарантованим результатом.

Відповідно до положень технологічного підходу в освіті навчальний процес будується за схемою, яка, на перший погляд, не відрізняється від традиційної.

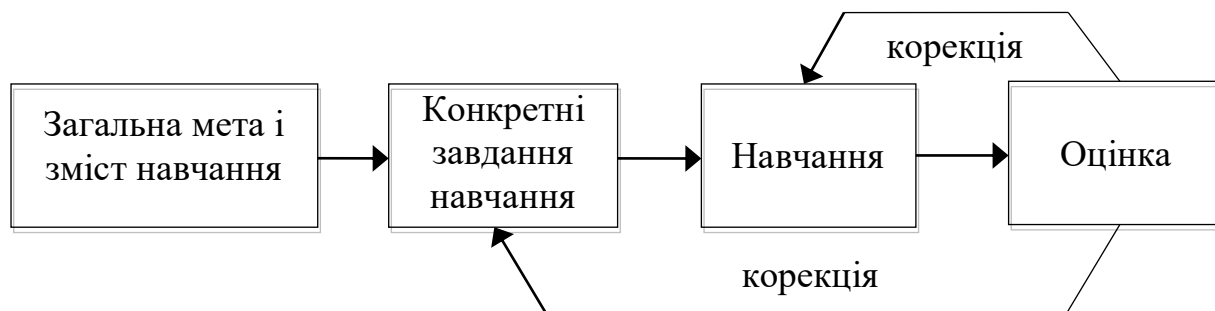

Рис. 1. Схема навчального процесу

Справді, загальна мета й зміст виділяються завжди; у будь-якому навчальному процесі ставляться завдання, яким підпорядковується хід навчання; результати навчання оцінюються завжди.

Специфіка технології навчання полягає в тому, що пропонується навчальний процес, по-перше, може бути *відтворений будь-яким учителем і, по-друге, гарантує досягнення поставленої мети.*

Технологія навчання відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах певного предмета, теми, питання й в рамках цієї технології. Вона є науковим підходом до того, як учити. Це сукупність способів взаємодії учнів і вчителя, які гарантують оптимальний результат. Вона реалізується у навчальному процесі через розроблення та використання таких його компонентів, як прийоми, методи, форми, засоби, що спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, організацію їх навчальної діяльності, контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.

Отже, *технологія навчання* – це система форм, методів, прийомів, засобів, що сприяють досягненню поставленої освітньої мети. Вона використовується для ефективної організації процесу навчання.

Особливості технологічного підходу до навчання:

1) постановка завдань і їхнє максимальне уточнення (цьому етапу надають першочергового значення);

2) орієнтація навчальних завдань, а разом із ними усього ходу навчання на гарантоване досягнення результатів;

3) критеріальне оцінювання поточних результатів, корекція навчання, спрямована на досягнення поставлених завдань;

4) заключна оцінка результатів.

Головною рисою технології навчання є *відтворюваність усього навчального циклу.*

2. Технологія постановки навчальних завдань.

У шкільній практиці поширені різні способи формулювання завдань навчання:

1. *У зв'язку зі змістом навчання:* "вивчити", "з'ясувати" та ін.

2. *У зв'язку з діяльністю вчителя:* "ознайомити", "продемонструвати", "показати" та ін.

3. *У зв'язку з навчальною діяльністю учнів:* "розв'язування задач", "дослідження", "залучити" та ін.

4. *У зв'язку з внутрішніми процесами інтелектуального розвитку учня:* "сформулювати вміння", "розвивати вміння", "розвивати пізнавальну самостійність" тощо.

Такі способи формулюванні завдань навчання є недосконалими. Оскільки, результати навчання не можна перевірити, не можна говорити про ефективність навчання, високу результативність.

У педагогічній технології навчальну мету пропонують формулювати через *результати навчання, виражені в діях учня*, причому таких, які вчитель або інший експерт може надійно зафіксувати і оцінити. Для того, щоб визначити результат навчання, необхідно максимально повно і точно описати його зовнішні прояви у діяльності учня.

З позицій біхевіоризму навчальні завдання слід формулювати *мовою видимих дій*, які можна однозначно описати. Так, слова "розпізнати", "повторити", "записати" набагато конкретніші, ніж "знати" або "розуміти". Тому вчителям рекомендують при визначенні навчальних завдань уникати таких неоднозначних і розпливчастих понять, як "вивчити", "пізнати", "відкрити для себе", "сприйняти", "відчути", "зрозуміти" і т.д. Натомість радять описувати мету навчання за допомогою слів, що позначають конкретні дії учнів: "вибрати", "назвати", "перерахувати", "описати", "дати визначення", "проілюструвати".

З двох формулювань мети: "учень засвоює правило" і "учень застосовує правило в знайомій (новій) ситуації" – варто вибрати останнє як більш однозначне і доступне об'єктивній перевірці.

Отже, *загальний прийом конкретизації завдань навчання – використання для їх формулювання дієслів, що вказують на дію з певним результатом.*

Спочатку формулюється загальна мета, яка має бути максимально конкретизована через постановку завдань.

Для формулювання *загальної* навчальної мети можна вживати такий орієнтовний перелік дієслів: аналізувати, обчислювати, висловлювати, демонструвати, знати, інтерпретувати, оцінювати, розуміти, перетворювати, застосовувати, створювати.

Дієслова для *конкретних* навчальних завдань можна розподілити на декілька типів. Щодо завдань *творчого типу* (пошукові дії): варіювати, видозмінити, модифікувати, перегрупувати, перебудувати, передбачити, поставити запитання, реорганізувати, синтезувати, систематизувати, спростити. Щодо завдань *у сфері усного і писемного мовлення, репродуктивного типу* (мовні дії): виділити, висловити, записати, позначити, підвести підсумок, підкреслити, продекламувати, вимовити, прочитати, поділити на склади, розповісти.

Таким чином, загальну навчальну мету переводять в конкретизовані завдання. У багатьох випадках подальша конкретизація завдань не потрібна або може призвести до надмірного їхнього спрощення і перекручування. Якщо ж така додаткова конкретизація необхідна, можна перейти до її третього рівня – деталізації.

Конкретизувати можна здебільшого лише репродуктивну мету навчання. Мету творчого характеру важко або неможливо однозначно сформулювати і об'єктивно описати. У цьому випадку оцінка вчителя неминуче залежить від його власного культурного рівня, здатності до творчого мислення. Тому щодо мети творчого типу доводиться миритися з деякою невизначеністю.

3. Критеріальне оцінювання як основа технологічного навчання.

Оскільки мета при технологічному навчанні описана діагностично, то весь хід навчання може орієнтуватися на її ознаки як на еталон і оцінювання в тому числі.

При технологічному навчанні використовують два види оцінювання знань: поточне та підсумкове.

Поточне оцінювання виконує роль зворотного зв'язку і підпорядковується досягненню мети-еталона. Якщо мета не досягнута, то результати поточного контролю свідчать лише про необхідність внести корективи в процес навчання. Тому поточне оцінювання, як правило, *не супроводжується оцінками (балами)*. Поточні оцінні судження вчителя мають змістовний характер і покликані допомогти учням скоригувати свою діяльність.

Підсумкова оцінка (вона одержала назву "сумарної") виражається в балах. Для підсумкового оцінювання використовуються тести успішності з кожного розділу навчального предмета. Найбільш поширеними є тестові завдання, що вимагають вибрати відповідь з 4-5 варіантів, і відкриті запитання, відповідь на які формулює сам учень.

Як поточне, так і підсумкове оцінювання здійснюють на основі еталонних ознак і тому воно є критеріальним. Відповідну орієнтацію має і весь навчальний процес.

4. Відтворюваний навчальний цикл.

Орієнтація на мету, діагностична перевірка поточних результатів, поділ навчання на окремі епізоди – всі ці риси *відтворюваності* навчального процесу втілились в ідеї *навчального циклу* (модуля, одиниці, блоку).

Навчальний цикл складається з таких основних етапів:

- 1) постановка загальної мети навчання,
- 2) конкретизація загальної навчальної мети шляхом постановки завдань,
- 3) попередня (діагностична) оцінка знань і умінь учнів,
- 4) використання різноманітних навчальних методів і процедур (на цьому етапі також відбувається корекція навчання на основі оперативного зворотного зв'язку),
- 5) оцінювання результату (інколи корекція відбувається після цього етапу у вигляді повторного опрацювання матеріалу з використанням додаткових методів і засобів навчання).

Завдяки такій побудові навчальний процес набуває модульного характеру: складається з окремих блоків, що наповнюються різним змістом, але мають єдину структуру. *Своєрідність технологічного підходу* виявляється в тому, що він дає не описову, а конструктивну схему навчання, дотримання якої дозволяє *досягти запланованих результатів*.

Технологічна побудова навчання зорієнтована головним чином на засвоєння учнями репродуктивних знань. Англійський дидакт А. Ромішовський запропонував варіант технологічної побудови навчання, спрямованого на розвиток не лише репродуктивних, але й творчих умінь:

- 1) повідомлення вчителем необхідних знань;
- 2) формування умінь на репродуктивному рівні:
  - а) демонстрація способів діяльності – в цілому і за елементами (це можна поєднати з повідомленням знань);
  - б) організація вироблення умінь у спрощених умовах (спрощення завдання, поділ його на частини);
  - в) організація самостійної практики учнів з постійним зворотним зв'язком і позитивним підкріпленням з боку вчителя;
- 3) перехід до пошукової, продуктивної фази:
  - а) організація різноманітних проблемних ситуацій – розв'язання нестандартних задач, імітаційне моделювання реальності;
  - б) обов'язковий аналіз учнем своєї діяльності, її обговорення з учителем (групою).

Тема 2. Технологія навчання

(семінарське заняття)

Мета: усвідомити сутність та специфіку технології навчання; дати об'єктивну оцінку технологічному підходу; розвивати аналітичні і проектувальні уміння.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає сутність поняття "технологія навчання"?
2. У чому специфіка технології навчання?
3. Який існує загальний прийом конкретизації завдань навчання? Наведіть приклади.
4. Як здійснюється оцінювання знань, умінь і навичок студентів за технологією навчання?
5. З яких етапів складається навчальний цикл?
6. Дайте загальну оцінку технологічного підходу до навчання.

Аналітична робота:

Здійснити порівняльний аналіз категорій мислення Б. Блума. Для цього необхідно:

- з'ясувати зміст поняття "таксономія мислення";
- усвідомити сутність шести основних категорій мислення;
- визначити спільне і відмінне між ними.

Хід роботи:

1. Перевірка рівня засвоєння головних теоретичних положень з теми.
2. Обговорення результатів аналітичної роботи.
3. Підсумок заняття.

Література:

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання. Київ: Вересень, 1996. 129 с.
2. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. Вінниця, 2003. 235 с.
3. Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Практикум з педагогіки: навч. посіб. – вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 483 с.
4. Закон України "Про освіту": прийнятий 05.09.2017 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 22.05.2018).
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. – 3-є вид. допов. Київ: "Гранмна", 2001. 608 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Освіта. 2002. № 26. С. 2–4.
7. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. факульт. Київ: Абрис, 1997. 416 с.

Тема 2. Технологія навчання

(практичне заняття)

Мета: усвідомити сутність і значення таксономії мислення Б. Блума у процесі навчання; розвивати аналітичні, конструктивні комунікативні вміння.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає сутність поняття "таксономія мислення"?
2. Яким чином її можна використовувати у процесі навчання"?
3. Яке значення має використання таксономії мислення у процесі навчання?

Конструктивна робота:

Розробити мету і завдання уроку керуючись таксономією мислення Б. Блума (навчальний предмет і тема на вибір студентів).

Хід роботи:

1. Перевірка рівня засвоєння головних теоретичних положень з теми.
2. Практична робота.
3. Підсумок заняття.

Література:

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання. Київ: Вересень, 1996. 129 с.
2. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. Вінниця, 2003. 235 с.
3. Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Практикум з педагогіки: навч. посіб. – вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 483 с.
4. Закон України "Про освіту": прийнятий 05.09.2017 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 22.05.2018).
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. – 3-є вид. допов. Київ: "Гранмна", 2001. 608 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Освіта. 2002. № 26. С. 2–4.
7. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. факульт. Київ: Абрис, 1997. 416 с.

Тема 3 . Структура процесу навчання

План

1. Процес навчання, як система.
- 1.1. Цільовий компонент.
- 1.2. Стимуляційно-мотиваційний компонент.
- 1.3. Змістовий компонент.
- 1.4. Операційно-діяльнісний компонент.
- 1.5. Контрольно-регульований компонент.
- 1.6. Оцінно-результативний компонент.

Література

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академія, 2003. 576 с.
2. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. Вінниця, 2003. 235 с.
3. Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Практикум з педагогіки: навч. посіб. – вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 483 с.
4. Методичні рекомендації до оцінювання навчальних досягнень учнів 1 класу у Новій українській школі. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>.
5. Методичні рекомендації до оцінювання навчальних досягнень учнів 2 класу. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrschool/08/29/2-klas-nush.pdf>.
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. – 3-є вид. допов. Київ: "Гранма", 2001. 608 с.
7. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. факульт. Київ: Абрис, 1997. 416 с.

Питання для самостійної роботи

1. Оптимізація процесу навчання.
2. Розробити схему структури процесу навчання.

1. Процес навчання, як система.

Латинське слово "processus" означає "рух уперед", "просування вперед". Поняття "навчання" сучасною дидактикою трактується як упорядкована взаємодія учителя та учнів, спрямована на досягнення освітніх завдань. Поняття "процес навчання", "навчальний процес" пов'язані з розвитком навчання в часі та просторі й означають послідовність його актів.

Процес навчання – це двосторонній процес, що передбачає викладання і учіння у їх взаємодії.

Під поняттям "викладання" сьогодні розуміють упорядковану діяльність педагога, спрямовану на реалізацію цілей навчання (освітніх завдань); забезпечення управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, їх вихованням і розвитком.

Учіння – це процес, у ході якого на основі пізнання, вправління та набутого досвіду виникають нові форми поведінки і діяльності, змінюються набуті раніше.

Зрозуміло, що протікання процесу навчання неможливе *без взаємодії, співробітництва, партнерства* між педагогами і учнями, їх діяльностями. Взаємодія передбачає безпосередні контакти учителя й учня, співробітництво, партнерство – контакти, дія яких може поширюватись у часі та просторі. Головним є те, щоб ці контакти сприяли стимулюванню, активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, її організації. І це досить суттєво: без інтересу до навчального предмета, навчального матеріалу учень не буде працювати ні на уроці, ні вдома.

Отже, *процес навчання* (за Н. Є. Мойсеюк) – це динамічна взаємодія (співробітництво, партнерство) учителя та учнів, у ході якої здійснюється стимулювання і організація активної навчально-пізнавальної діяльності школярів з метою засвоєння системи наукових знань, умінь, навичок, розвитку і всебічної вихованості особистості.

Визначальними умовами навчання як діяльності є мета освіти і завдання (навчальні, виховні, розвиваючі) навчальної діяльності, потреби і мотиви навчально-пізнавальної діяльності школярів, зміст матеріалу, який підлягає засвоєнню учнями. Ці умови взаємопов'язані й взаємозалежні. Цілі навчання визначають його зміст. Потреби і мотиви навчальної діяльності суттєво впливають на активність учнів, їх ставлення до навчальної праці і зрештою на результати навчання. У свою чергу мотиви формуються в процесі навчання, залежать від його організації, методів і прийомів навчання, засобів і змісту навчального матеріалу. Цілі навчання зумовлюють також характер діяльності вчителя й учнів, форму, методи, засоби навчання. Результат навчання залежить від результату взаємодії всіх складових компонентів процесу.

Усе це свідчить про те, що процес навчання є *складною цілісною системою*. Найважливішими його структурними компонентами є: *цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контроль-регульований і оцінно-результативний*.

Особливості процесу навчання:

1. Навчання має двосторонній характер. Воно зумовлює необхідність тісної взаємодії учителя та учнів на всіх етапах навчальної роботи, починаючи з постановки її цілі і закінчуючи оцінюванням знань. Якщо на одному з цих етапів той чи інший учень "не включається" в навчально-пізнавальну діяльність, його навчання припиняється.

2. Процес навчання має чітку структуру. Виділення окремих структурних компонентів процесу навчання дає чітке уявлення про те, як потрібно підходити до його організації. Ця організація містить: постановку цілей навчання, визначення завдань навчальної роботи, збудження потреби учнів в оволодінні навчальним матеріалом, чітке визначення його змісту, залучення учнів до пізнавальної діяльності з метою його осмислення, засвоєння тощо.

3. Навчання передбачає обов'язкову активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів. Викладаючи матеріал, учитель використовує певні методичні прийоми, що мають формувати і підтримувати інтерес до нього. Це завдання вирішується і при визначенні цілі навчання, завдань навчальної роботи, і при формуванні мотиваційної сфери учнів, і при структуруванні змісту навчальних занять та ін.

4. Динамізм процесу навчання. Компоненти процесу навчання характеризують певний етап (цикл) взаємодії педагога й учнів. Схема показує зміну процесу в часі, його постійний рух, розвиток.

5. Безперервність процесу навчання. Процес навчання в сучасних умовах є таким, що вказує на єдність усіх ступенів навчання, наступність етапів навчальної роботи. Саме тому його називають перманентним.

1.1. Цільовий компонент.

Одним з визначальних компонентів процесу навчання є його ціль.

Ціль навчання – це ідеальне мисленнєве передбачення кінцевого результату процесу навчання, це те, до чого прагнуть педагог і учні.

Складовими цільового компоненту є:

1. Загальна (стратегічна) мета освіти, яка визначається суспільством. Вона відображається в державних документах, а потім конкретизується в програмах з окремих навчальних предметів, підручниках, навчальних посібниках для учителів, дидактичних матеріалах для учнів. Учитель має добре орієнтуватися в Державних стандартах, в яких визначено цілі вивчення кожної освітньої галузі.

2. Тактична мета, яка розробляється вчителем щодо кожного етапу навчання. Такими етапами можуть бути роки вивчення навчального предмета (1 клас, 2 клас, 3 клас, 4 клас); навчальні модулі, що об'єднують декілька тем навчального предмета. Учитель має добре знати освітні програми, в яких визначено мету вивчення кожного навчального предмета відповідно до років навчання.

3. Оперативна мета. Розробляється до кожного окремого навчального заняття і передбачає постановку триєдиної мети – навчальної, розвивальної, виховної.

4. Розробка завдань відповідно до оперативної мети, що конкретизують триєдину мету і вказують на очікувані результати.

Організація процесу навчання найперше пов'язана з чітким визначенням його цілей, а також усвідомленням і прийняттям їх учнями. Цільові установки навчання спричиняють розуміння школярами суті і способів організації навчально-пізнавальної діяльності, суттєво впливаючи на її активізацію.

Проектуючи проведення навчального заняття, педагог повинен чітко визначити завдання навчання, розвитку та виховання. При цьому він конкретизує рівень, на якому будуть здійснюватися цільові установки: загальне ознайомлення з новою темою, засвоєння теоретичного аспекту матеріалу, що вивчається, формування практичних умінь і навичок, перевірка знань тощо. *Доведення до свідомості учнів завдань навчального заняття збільшує можливість активізації пізнавальної діяльності школярів, їх свідомої і послідовної праці протягом усього заняття.*

1.2. Стимуляційно-мотиваційний компонент.

Оволодіння навчальним матеріалом, розвиток і виховання особистості в процесі навчання відбувається лише за умови прояву її високої активності в навчально-пізнавальній діяльності. Організована діяльність, у якій людина бере участь без бажання, практично не розвиває її. Ось чому правильно кажуть: можна силою привести коня до води, але не можна присилувати його пити. І людину, як зазначав Л. Занков, не можна силою змусити вбирати знання, здобувати освіту. "Усебічного розвитку, духовного багатства не можна досягти шляхом примусу. Справжнє

духовне багатство створюється тоді, коли людина сама тягнеться до знань, науки, мистецтва", зазначав вчений.

Учень сам тягнеться до знань, тоді, коли ним рухають внутрішні спонукання до навчальних дій або навчальної діяльності в цілому, тобто *мотиви*. У ролі мотивів можуть виступати потреби, інтереси, переконання, установки, цінності та ідеали. До навчання учня спонукає не один мотив, а ряд мотивів різної властивості. Кожен з них виступає у взаємодії з іншими, Отже, учіння має *полімотивований характер*.

Н. Мойсеюк виділяє три взаємопов'язані групи мотивів навчальної діяльності учнів:

1. *Безпосередньо-спонукальні мотиви*, основані на емоційних проявах особистості, на позитивних чи негативних емоціях: яскравість, новизна, цікавість, зовнішньо привабливі атрибути; цікаве викладання, привабливість особистості вчителя; бажання отримати похвалу, нагороду (за виконане завдання), боязнь одержати негативну оцінку, покарання, страх перед учителем, батьками, небажання бути об'єктом обговорення в класі і под.

2. *Перспективно-спонукальні мотиви* ґрунтуються на розумінні значущості знання взагалі; навчального предмета зокрема: усвідомлення світоглядного, соціального, практично прикладного значення предмета, тих чи інших конкретних знань і вмінь; зв'язок навчального предмета з майбутнім самотійним життям (вступ до інституту, вибір професії, створення сім'ї і под.); сподівання на отримання в перспективі нагороди; розвинуте почуття обов'язку, відповідальності.

3. *Інтелектуально-спонукальні мотиви* базуються на одержанні задоволення від самого процесу пізнання; інтерес до знань, допитливість, намагання розширити свій культурний рівень, оволодіти певними вміннями і навичками, захопленість самим процесом вирішення навчально-пізнавальних задач і под.

Серед інтелектуально-спонукальних мотивів особливе місце посідають пізнавальні інтереси і потреби. Прийнято вирізняти рівні пізнавального інтересу і відповідно до них визначати шляхи і створювати умови його формування (Г. Шукіна):

1) Нижчий, елементарний рівень пізнавального інтересу обумовлюється увагою до конкретних фактів, знань, описів, дій за зразком.

2) Другому рівневі властивий інтерес до залежностей, причинно-наслідкових зв'язків, до їх самотійного встановлення.

3) Третій, вищий рівень виявляється в інтересі до глибоких теоретичних проблем у творчій діяльності з метою засвоєння знань. Сформованість вищого рівня пізнавального інтересу свідчить про наявність пізнавальної потреби.

Мотивація учіння – це система стійких мотивів, що визначає конкретну активну навчально-пізнавальну діяльність учня. Первинне уявлення про перевагу тих чи інших мотивів учіння у певній їх ієрархії можна отримати шляхом спостереження за ставленням учня до учіння. Це ставлення учителі-практики зазвичай називають активністю. *Активність* визначає ступінь входження учня в предмет його діяльності: готовність виконувати навчальні завдання, намагання виконувати діяльність самотійно, свідоме виконання завдань, систематичність учіння, намагання підвищити свій освітній рівень тощо. Пізнавальна активність тісно пов'язана із *самотійністю* – визначенням об'єкта, засобів діяльності, здійснення діяльності учнем без допомоги дорослих і учителів. Активніші учні, як правило, є

більш самостійними. Недостатня власна активність школяра ставить його в залежність від інших, позбавляючи при цьому самостійності.

Управління активністю учнів традиційно називають *активізацією*. Головна мета активізації – формування активної самостійної пізнавальної діяльності учнів у засвоєння ними змісту освіти.

На формування потреби в оволодінні знаннями суттєво впливає ситуація, в якій учень переживає задоволення від своїх успіхів у навчанні. Цей фактор важливий для відстаючих учнів, особливо тоді, коли труднощі в учінні не тільки долаються, а й зростають, коли учень втрачає віру в свій успіх, перестає навчатися, проявляє негативне ставлення до учіння. Своєчасно створена для таких школярів ситуація успіху стимулює задоволення, почуття радості, вселяє віру в свої сили. Учень починає розуміти, що становище не безнадійне, що його зусилля, спрямовані на оволодіння знаннями, дали і можуть давати позитивні результати. Для здібних дітей, коли навчання дається легко, ситуація інтелектуального задоволення виникає тоді, коли долається вищий рівень труднощів. Тому досвідчені вчителі пропонують класу завдання трирівневої складності: творчі, конструктивні, репродуктивні. Стимул навчально-пізнавальної діяльності учня виникає тоді, коли потреба (вона виражає лише загальну спрямованість поведінки особистості) зустрічається із ситуацією свого задоволення. Тому стимул – це внутрішня активна спрямованість особистості, яка виявляється й активізується зовнішніми обставинами (стимуляторами). *Стимулювати навчально-пізнавальну діяльність учнів у сучасному розумінні означає спонукати їх до активної навчально-пізнавальної діяльності, підштовхувати до неї, заохочувати.*

Для розвитку потреби в знаннях та інтересу до оволодіння ними педагогами використовуються різноманітні шляхи і засоби. Серед них: викладання, що захоплює, новизна матеріалу, використання яскравих прикладів і фактів в процесі викладу нового матеріалу, історизм, зв'язок із долею людей, які їх відкрили, показ практичного застосування знань, використання нових і нетрадиційних форм навчання, проблемне навчання, навчання з комп'ютерною підтримкою, застосування мультимедіа, взаємонавчання, оцінювання усних відповідей і письмових робіт однокласників, участь у дискусіях, постановка запитань до своїх товаришів і учителів та ін.

Дієвим фактором у цьому відношенні є й особистість педагога, його ерудиція, майстерність викладання. Учитель, що досконало і глибоко володіє наукою, процес навчання будує логічно, чітко, доступно; оперує цікавими деталями, фактами; вражає учнів великим кругозором, захоплює своєю освіченістю. У цьому випадку спрацьовує психологічний механізм наслідування.

1.3. Змістовий компонент.

Зміст навчання у загальноосвітній школі визначається Державними стандартами, освітніми програмами, підручниками і навчальними посібниками. Учитель має добре орієнтуватися у змісті підручників з кожного навчального предмета, який він викладає; вміти бачити позитивні сторони підручників, так і їх слабкі місця, які слід компенсувати підбором додаткового матеріалу з навчальних посібників.

Зміст матеріалу має відповідати дидактичним принципам: науковості, наочності, доступності, врахування вікових і індивідуальних особливостей учнів, зв'язку теорії з життям дітей, міцності знань та ін. Тому при підготовці до занять учителю необхідно добре продумати, яким саме буде зміст кожного заняття, і що повинен засвоїти учень.

Які ж конкретні кроки робить педагог у цьому напрямку? Найперше необхідно визначити *обсяг фактичного матеріалу*, що відображає ознаки і властивості предметів, явищ, процесів; виділити узагальнені результати їх пізнання: поняття, закони, принципи, основи і світоглядні ідеї, провідні наукові теорії, моральні й естетичні ідеали, методи дослідження і наукового мислення, з якими людина у тій чи іншій формі вступає у взаємодію (сприймання, відтворення, перетворення).

По-друге, *проаналізувати пізнавальні завдання*, що спрямовані на засвоєння знань та інтелектуальний розвиток школярів. Усі вказані компоненти створюють систему знань, навичок і умінь, якими повинні оволодіти учні.

При визначенні змісту навчальних занять необхідно з'ясувати *спосіб викладання програмного матеріалу*: розбивати його на окремі теми чи використати методику вивчення укрупненими блоками, коли на одному занятті вивчається одразу дві – три і більше споріднених тем, які закріплюються на наступних уроках.

Попередньо визначивши зміст навчальних занять, шляхи його вивчення, учитель *доводить до свідомості учнів тему нового матеріалу, головні питання*, які необхідно засвоїти, звертає увагу на практичні уміння і навички, які передбачається виробити. Це дає змогу зорієнтуватися в роботі, концентрує увагу на головному, активізує навчально-пізнавальну діяльність учнів.

1.4. Операційно-діяльнісний компонент.

Нам відомо, що процес учіння є своєрідним процесом самостійного "відкриття" учнем уже відомих у науці знань. Цей процес вимагає повного "розпредмечування знань" або компактного "відтворення" тих мисленнєвих і практичних операцій і дій, які колись здійснювалися в процесі наукового дослідження (пізнання) явищ або предметів. Процес цей має три взаємопов'язані стадії (етапи).

На *першій* стадії відбувається сприймання, осмислення і запам'ятовування матеріалу, що вивчається, або засвоєння теоретичних знань.

На *другій* стадії засвоюються навички і вміння практичного застосування знань, що вимагає проведення спеціальних тренувальних вправ.

На *третьій* стадії здійснюється повторення, поглиблення і закріплення знань, удосконалення практичних умінь і навичок.

Тобто, для того, щоб оволодіти новим матеріалом, учневі необхідно здійснити повний цикл навчально-пізнавальних дій: сприймання нового матеріалу, його первинне і наступне осмислення, запам'ятовування, вправління в застосуванні теорії на практиці, повторення з метою поглиблення і засвоєння знань, умінь і навичок. Для цього вчитель *підбирає комплекс методів, форм і засобів навчання*, який буде сприяти успішному проходженню учнями цих стадій.

1. *Засвоєння теоретичних знань.* Засвоєнням знань називається навчально-пізнавальна діяльність учнів, спрямована на свідоме і міцне оволодіння знаннями, способами виконання навчальних дій. Процес засвоєння знань починається зі сприймання матеріалу, що вивчається. Суть даної дії полягає в тому, що учні за допомогою органів чуття (слуху, зору, дотику і нюху) сприймають зовнішні

властивості, особливості й ознаки предметів і явищ, які вивчаються. Так, за допомогою зорового сприймання можна розглянути картину, скульптуру, виставку, навколишню природу та ін., слухового – почути розповідь, вокальний чи інструментальний концерт і под., дотику – відчуті основні частини предмета, його властивості тощо. Сприймання – це відображення в свідомості зовнішніх властивостей, якостей і ознак предметів та явищ, що безпосередньо впливають на органи чуття. Результатом сприймання є формування уявлень як нижчої форми знань: у свідомості людини зберігаються лише зовнішні образи (ознаки, властивості) сприйнятих предметів і явищ, проте не розкривається їх сутність. В уявленнях фіксуються лише зовнішні властивості (образи предметів). Проте як у науковому пізнанні, так і в навчанні необхідно розкрити суть предметів і явищ. Вникнути в суть можна лише за допомогою мислення та осмислення. Осмислення – вищий ступінь розуміння. У загальному плані осмислення – це така розумова діяльність, в процесі якої людина розкриває сутність предметів і явищ, що пізнаються (вивчаються), формує наукові поняття. Процес осмислення складається з таких мисленневих операцій (дій): а) аналіз сприйнятих, зафіксованих в уявленнях зовнішніх властивостей і ознак предметів та явищ, що підлягають вивченню; б) логічне групування ознак і властивостей предметів та явищ, що вивчаються, і виділення з-поміж них найсуттєвіших, найбільш загальних; в) мисленнєве осягнення суті (причин і наслідків) предметів і явищ, що підлягають вивченню, формування теоретичних понять, узагальнюючих висновків, правил тощо; г) перевірка обґрунтованості й достовірності зроблених теоретичних висновків

Для того, щоб домогтися глибокого осмислення, учителю необхідно в різних формах, двічі пояснити новий матеріал, забезпечити первинне і наступне, ґрунтовніше осмислення. Оволодіння новим матеріалом не зводиться лише до його розуміння і формування наукових понять. Буває так, що учень начебто все розуміє, якщо інший відповідає на питання з нової теми, проте сам передати її зміст не може. Значить, виучуваний матеріал потрібно не лише розуміти, а й зберігати в пам'яті, уміти вільно і логічно його відтворювати. Запам'ятовування базується на розумінні навчального матеріалу і сприяє розумовому розвитку школярів. Запам'ятовування часто здійснюється шляхом повторення – відтворення вивченого матеріалу. При цьому воно може бути пасивним, коли учень сприймає те, що й сприймав раніше; і активним, коли учень самостійно відтворює знання: переказує вголос чи про себе, дає усні відповіді на питання підручника, складає план прочитаного, тези тощо.

2. *Організація вправ на застосування знань на практиці та формування умінь і навичок.* Важливість даного етапу в процесі оволодіння новим матеріалом виявляється не тільки в тому, що знання потрібні людині для практичної діяльності та її духовного розвитку, а в тому, що формування практичних умінь і навичок сприяє глибшому осмисленню матеріалу, який вивчається, розвитку кмітливості та творчих здібностей. Наприклад, за допомогою вправ учні виробляють навички осмисленого і виразного читання, грамотного письма, уміння розв'язувати задачі з математики, орієнтуватися по карті при вивченні географії та історії. Для організації вправ суттєве значення мають два положення: 1) до виконання тренувальних вправ учні можуть приступати лише тоді, коли вони добре опанували теорію, осмислили і засвоїли знання; 2) процес застосування засвоєних знань на практиці має труднощі, пов'язані з тим, що загальне проявляється у великій

різноманітності конкретного, коли сформоване правило, висновок чи закон учень повинен застосувати в новій ситуації.

3. *Повторення, узагальнення і систематизація вивченого матеріалу з метою поглиблення знань та удосконалення практичних умінь та навичок.* Засвоєння (запам'ятовування) матеріалу, який вивчається, має концентрований характер, при якому знання переходять в оперативну, короткочасну пам'ять і швидко забуваються. Для того, щоб попередити це забування, необхідно перевести знання в пам'ять довготривалу, тобто здійснити розосереджене запам'ятовування, що також вимагає організації повторення вивченого матеріалу, а саме: кожної теми, окремих розділів навчальної програми, а також повторення наприкінці навчального року.

Під *узагальненням* розуміють мислене виділення якихось властивостей, що належать певному класу предметів, перехід від одиничного до загального. На основі узагальнення учні засвоюють поняття, закони, ідеї, теорії, тобто окремі знання, їх системи і структури.

Систематизація – це мисленнєва діяльність, у процесі якої знання про об'єкти, що вивчаються, організуються в певну систему за обраним принципом.

З урахуванням ролі та місця в навчальному процесі визначають такі види узагальнення і систематизації:

1) первинне узагальнення, яке реалізується під час сприймання і усвідомлення навчального матеріалу, в результаті якого утворюються загальні уявлення про предмети і явища;

2) локальне узагальнення, яке здійснюється на етапі осмислення нового матеріалу, коли розкриваються причинно-наслідкові та інші зв'язки в предметах і явищах, тобто внутрішня суть об'єктів вивчення; його результатом є засвоєння окремих понять;

3) міжпонятійні (поурочні) узагальнення і систематизації, коли встановлюються загальні ознаки та властивості вивчених понять, здійснюється перехід від менш загальних до більш загальних понять, об'єднання засвоєних понять у систему; його результатом є система понять;

4) тематичні узагальнення і систематизації, що забезпечують засвоєння цілої системи понять, яка вивчалася протягом тривалого часу;

5) підсумкові узагальнення і систематизації слугують для встановлення зв'язків та відносин між системами знань, засвоєними в процесі оволодіння усім курсом;

6) міжкурсіві (міжпредметні) узагальнення і систематизації здійснюються з ряду споріднених предметів.

Такою є система і суть навчально-пізнавальної діяльності на різних етапах оволодіння матеріалом, що підлягає вивченню. Відсутність одного з етапів веде до низької результативності навчально-пізнавальної діяльності. Чи будуть для учнів ці стадії цікавими і результативними залежить від компетентності вчителя, його творчості та вміння використовувати різні методики та технології навчання.

1.5. Контрольно-регулювальний компонент.

Значну регулятивну роль у навчанні відіграє здійснення контролю за якістю оволодіння виучуваним матеріалом і спонукування учнів до самоконтролю.

Контроль здійснюється за допомогою педагогічного спостереження вчителя за діяльністю учнів; аналізу учнівських портфоліо та діагностичних робіт; застосування прийомів зворотного зв'язку щодо сприйняття і розуміння навчального матеріалу: "Світлофор", "Мікрофон" та ін.

Результати педагогічних спостережень рекомендується фіксувати в зошиті спостережень учителя. Такі зошити ведуться у довільній формі і не підлягають перевірці адміністрацією. За допомогою таких зошитів вчитель може ефективно здійснювати індивідуальний підхід до дитини, проводити конструктивні зустрічі з батьками учнів, аргументовано робити записи у свідоцтві досягнень учнів.

Учнівські портфоліо представляють собою систематизацію робіт учнів як свідчення їх успіхів і досягнень у навчанні.

Діагностичні роботи можуть проводитися протягом року у вигляді усного і письмового опитування, тестування, практичних робіт та ін. Проведення діагностичних робіт вчитель передбачає у календарно-тематичному плані. Їх виконують учні у спеціальних зошитах чи на окремих аркушах паперу. Діагностичні роботи можуть зберігатися в учнівському портфоліо. Їх результати фіксують у Класному журналі.

Самоконтроль реалізується у вигляді самоперевірок учнями ступеня засвоєння вивченого матеріалу, правильності виконання вправ, оцінки реальності отриманих відповідей.

Контроль і самоконтроль забезпечують функціонування зворотного зв'язку в навчальному процесі – одержання учителем інформації про ступінь труднощів, типові недоліки, що викликає необхідність внесення змін до методів, форм, засобів навчання.

Суть *регулювання навчально-пізнавальної діяльності* полягає і в тому, щоб на кожній стадії навчання стежити за її відповідністю цільовим установкам і завданням процесу навчання. Адже залежно від конкретних завдань навчання і особливостей матеріалу, що вивчається, на різних етапах процесу навчально-пізнавальна діяльність учнів матиме різний характер: в одному випадку головним буде осмислення і засвоєння теоретичних знань, в іншому – тренувальні вправи щодо застосування їх на практиці, ще в іншому – узагальнення і систематизація знань і под. Усе це впливає на загальну структуру навчального процесу і висуває на перший план то одну, то іншу групу навчальних завдань – пізнавальних дій. Регулювання важливе й для врахування індивідуальних особливостей і здібностей школярів. Учням, які виявляють здібності в навчанні, дають складніші або додаткові навчальні завдання з метою сприяння їхньому розумовому розвитку. Учням, які відчують труднощі, педагоги приділяють більше уваги, допомагають їх подолати.

На сучасному етапі вчитель здійснюючи контроль за діяльністю учнів має керуватися методичними рекомендаціями до оцінювання навчальних досягнень учнів.

1.6. Оцінно-результативний компонент.

Оцінка педагогами і самооцінка учнями досягнутих у процесі навчання результатів є важливим стимулом навчання. Вони можуть сприяти формуванню мотиву, який тісно пов'язаний з інтересом до учіння, почуттям задоволення від успіхів, радістю від подолання труднощів і досягнення мети.

Оцінка і самооцінка дозволяють встановити відповідність досягнутих у процесі навчання результатів поставленим цілям і завданням навчання, відзначити успіхи учнів, виявити недоліки у їхній навчальній роботі, встановити причини відхилень, проектувати нові завдання.

Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів здійснюється вербально. Виділяють формувальне і підсумкове оцінювання.

Метою *формувального оцінювання* є відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ним навчальним матеріалом. Воно здійснюється постійно. Формувальне оцінювання спрямоване на розв'язання таких освітніх завдань: підтримання бажання вчитися, сприяння оптимальному темпу здобуття освіти, формування в учнів упевненості в собі, формування в них рефлексивного ставлення до своїх помилок та ін. Таке оцінювання здійснюється відповідно до критеріїв, які визначає вчитель (з поступовим залученням до цього процесу учнів) відповідно до кожного виду роботи. Орієнтиром для визначення критеріїв є вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів, що прописані в Державному стандарті початкової освіти та очікувані результати, зазначені в освітній програмі.

Під час формувального оцінювання важливо не протиставляти учнів один одному. Доцільно акцентувати увагу на позитивній динаміці розвитку дитини.

Під час взаємооцінювання слід вчити дітей коректно висловлювати думку про результати роботи однокласників, давати поради щодо їх покращення.

Підсумкове тематичне оцінювання здійснюється протягом навчального року за результатами опанування учнями теми, декількох тем, розділу програми тощо. Воно здійснюється за результатами виконання діагностичних робіт.

Підсумкове завершальне оцінювання здійснюється в кінці навчального року з метою визначення освітніх завдань для реалізації індивідуального підходу до дитини в процесі подальшого навчання. Воно передбачає узагальнення інформації про навчальний поступ дітей протягом навчального року і не передбачає проведення окремих діагностичних робіт. Результати підсумкового завершального оцінювання вчитель фіксує в Класному журналі і свідоцтві досягнень учнів. Свідоцтво досягнень учнів заповнюється двічі на рік. Цей документ підписують вчитель і батьки.

Інформація про формувальне і підсумкове оцінювання результатів навчання учнів є конфіденційною. Воно обговорюється лише під час індивідуальних зустрічей вчителя з учнем та його батьками або консультацій з фахівцями, які беруть участь у розробці індивідуальної траєкторії розвитку дитини.

Тема 3. Структура процесу навчання (семінарське заняття)

Мета: усвідомлення структурних компонентів процесу навчання; захист авторських схем процесу навчання; формування проєктувальних і аналітичних умінь; розвиток критичного мислення.

Питання для обговорення:

1. Чому процес навчання є системою?
2. У чому сутність двостороннього характеру процесу навчання?

3. Доведіть, що на основі загальної теорії діяльності визначено складові основних компонентів процесу навчання?
4. У чому оригінальність схеми процесу навчання за Н. Мойсеюк?
5. Розкрийте сутність основних компонентів процесу навчання (визначте головні характеристики).
6. Від чого залежить кінцевий результат процесу навчання?

Творча робота:

Розробити авторську схему процесу навчання (виготовити її на окремому аркуші паперу форматом А 4).

Хід роботи:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Захист схем процесу навчання (розкрити оригінальність авторської схеми, відповісти на запитання аудиторії).
3. Підсумок заняття.

Література:

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академія, 2003. 576 с.
2. Галузьяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. Вінниця, 2003. 235 с.
3. Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Практикум з педагогіки: навч. посіб. – вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 483 с.
4. Методичні рекомендації до оцінювання навчальних досягнень учнів 1 класу у Новій українській школі. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>.
5. Методичні рекомендації до оцінювання навчальних досягнень учнів 2 класу. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrschool/08/29/2-klas-nush.pdf>.
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. – 3-є вид. допов. Київ: "Гранма", 2001. 608 с.
7. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. факульт. Київ: Абрис, 1997. 416 с.

Тема 3. Структура процесу навчання (практичне заняття)

Мета: усвідомлення сутності поняття "оптимізація процесу навчання"; формування конструктивних і комунікативних умінь; розвиток творчого мислення.

Питання для обговорення:

1. У чому сутність поняття "оптимізація процесу навчання"?
2. Запропонуйте шляхи оптимізації процесу навчання.

Хід роботи:

1. Тестовий контроль знань (перший модуль).
2. Обговорення теоретичних питань.
3. Визначення ефективних шляхів оптимізації процесу навчання.
4. Підсумок заняття.

Література:

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академія, 2003. 576 с.
2. Галузьяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка: навч. посіб. – 2-е вид., випр. і доп. Вінниця, 2003. 235 с.
3. Дубасенюк О.А., Іванченко А.В. Практикум з педагогіки: навч. посіб. – вид. 2-ге, допов. і перероб. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 483 с.
4. Методичні рекомендації до оцінювання навчальних досягнень учнів 1 класу у Новій українській школі. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>.
5. Методичні рекомендації до оцінювання навчальних досягнень учнів 2 класу. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrschool/08/29/2-klas-nush.pdf>.
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. – 3-є вид. допов. Київ: "Гранмна", 2001. 608 с.
7. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М та ін. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. факульт. Київ: Абрис, 1997. 416 с.

Тема 4. Освітні галузі початкової школи

План

1. Державний стандарт початкової освіти.
2. Базовий навчальний план.
3. Мовно-літературна освітня галузь.
4. Математична освітня галузь.
5. Природнича освітня галузь.
6. Технологічна освітня галузь.
7. Інформатична освітня галузь.
8. Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь.
9. Громадянська та історична освітня галузь.
10. Мистецька освітня галузь.
11. Фізкультурна освітня галузь.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>. (дата звернення: 01.06.2018).
2. Савченко О. Закон України "Про освіту": коментар у контексті проблем реформування початкової освіти. *Початкова школа*. 2018. №1. С. 1–5.
3. Савченко О. Освіта повинна бути не тільки доступною, а й якісною. *Початкова школа*. 2001. №10. С. 1–6.

Питання для самостійної роботи

Розробити таблицю: "Характеристика освітніх галузей початкової школи"

№	Назва освітньої галузі	Мета	Завдання	Навчальні предмети і інтегровані курси

1. Державний стандарт початкової освіти.

Державний стандарт визначає вимоги до *обов'язкових результатів навчання та компетентностей* здобувачів освіти, *загальний обсяг їх навчального навантаження* у базовому навчальному плані початкової освіти та форму державної атестації.

У Державному стандарті терміни вживаються у такому значенні:

1) здобувач освіти – здобувач освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти;

2) початкова освіта – перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному у Законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", інших нормативно-правових актах.

Державний стандарт є основою для розроблення закладами загальної середньої освіти освітніх програм. Освітні програми, що розробляються на основі типових освітніх програм, не потребують окремого затвердження Державною службою якості освіти.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Початкова освіта має такі цикли, як 1-2 і 3-4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності.

До ключових компетентностей належать:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечно та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для

оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, вміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Основою формування ключових компетентностей є досвід здобувачів освіти, їх потреби, які мотивують до навчання, знання та вміння, які формуються в різному освітньому середовищі (школі, родині), різноманітних соціальних ситуаціях і зумовлюють формування ставлення до них.

Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як *читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.*

Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за такими *освітніми галузями*:

- мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта);
- математична;
- природнича;
- технологічна;
- інформатична;
- соціальна і здоров'язбережувальна;
- громадянська та історична;
- мистецька;
- фізкультурна.

Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей.

Для кожної освітньої галузі визначено мету та загальні результати навчання здобувачів освіти в цілому. За ними впорядковано обов'язкові результати навчання здобувачів освіти, які є основою для їх подальшого навчання на наступних рівнях загальної середньої освіти.

2. Базовий навчальний план.

Базовий навчальний план початкової освіти визначає загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти та дає цілісне уявлення про зміст і структуру початкової освіти як першого рівня загальної середньої освіти, встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження здобувачів освіти та загальну щорічну кількість годин за освітніми галузями.

Для учнів з особливими освітніми потребами (з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку), які здобувають початкову освіту у спеціальних закладах (класах) загальної середньої освіти, базовий навчальний план визначає кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи.

Базовий навчальний план має такі чотири варіанти:

- для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання;
- для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини;
- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з українською мовою навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини.

Заклади загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини самостійно здійснюють розподіл навчального навантаження між мовою відповідного корінного народу або національної меншини та іноземною мовою, відображаючи це в навчальному плані. За рішенням педагогічної ради, зокрема у разі, коли мова національної меншини є офіційною мовою ЄС, ця мова може вивчатися також як іноземна. Українська мова як державна в таких закладах загальної середньої освіти вивчається за освітніми програмами, які враховують мовну підготовку здобувачів освіти та спорідненість між рідною і державною мовами.

На підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти. У процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється таким чином, що їх сумарне значення не зменшується. Зміст природничої, соціальної і здоров'язберезувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей інтегрується в різній комбінації їх компонентів, утворюючи інтегровані предмети і курси, перелік і назви яких зазначаються в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти.

Базовий навчальний план має *інваріантний і варіативний складники*. Інваріантний складник є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від їх підпорядкування і форми власності. Виключення з інваріантного складника будь-якої з освітніх галузей є неприпустимим, оскільки порушує цілісність початкової освіти і наступність з базовою загальною середньою освітою.

Інваріантний складник базового навчального плану для спеціальних закладів (класів) передбачає проведення корекційно-розвиткової роботи, напрями та змістове

наповнення якої визначаються з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Кожна освітня галузь передбачає обов'язкову корекційно-розвиткову роботу.

Варіативний складник базового навчального плану розподіляється закладом загальної середньої освіти самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти і відображається в освітній програмі такого закладу.

Варіативність змісту початкової освіти забезпечується також шляхом запровадження резервного часу в освітній програмі закладу загальної середньої освіти, що сприяє, зокрема, задоволенню освітніх потреб здобувачів освіти, вирівнюванню їх досягнень, розвитку наскрізних умінь.

Заклади загальної середньої освіти з навчанням мовами відповідних корінних народів та національних меншин для реалізації мовно-літературної освітньої галузі додатково можуть використовувати години варіативного складника базового навчального плану.

Державна атестація здобувачів освіти проводиться у формі контрольних робіт з метою проведення моніторингу якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти та/або якості освіти.

3. Мовно-літературна освітня галузь.

Мовно-літературна освітня галузь включає українську мову та літературу, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовну освіту.

Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Здобувач освіти:

- взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду;
- висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови;
- досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх.

Метою іншомовної освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти.

Здобувач освіти:

- сприймає інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, та критично оцінює таку інформацію;
- розуміє прочитані іншомовні тексти різних видів для отримання інформації або емоційного задоволення, використовує прочитану інформацію та критично оцінює її;
- надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами усно, письмово та в режимі реального часу, використовуючи іноземну мову.

4. Математична освітня галузь.

Метою математичної освітньої галузі є формування математичної та інших ключових компетентностей; розвиток мислення, здатності розпізнавати і моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів, а також здатності робити усвідомлений вибір.

Здобувач освіти:

- досліджує ситуації і визначає проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів;
- моделює процеси і ситуації, розробляє стратегії (плани) дій для розв'язування різноманітних задач;
- критично оцінює дані, процес та результат розв'язання навчальних і практичних задач;
- застосовує досвід математичної діяльності для пізнання навколишнього світу.

5. Природнича освітня галузь.

Метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку.

Здобувач освіти:

- відкриває світ природи, набуває досвіду її дослідження, шукає відповіді на запитання, спостерігає за навколишнім світом, експериментує та створює навчальні моделі, виявляє допитливість та отримує радість від пізнання природи;
- опрацьовує та систематизує інформацію природничого змісту, отриману з доступних джерел, та представляє її у різних формах;
- усвідомлює розмаїття природи, взаємозв'язки її об'єктів та явищ, пояснює роль природничих наук і техніки в житті людини, відповідально поводить себе у навколишньому світі;
- критично оцінює факти, поєднує новий досвід з набутим раніше і творчо його використовує для розв'язування проблем природничого характеру.

6. Технологічна освітня галузь.

Метою технологічної освітньої галузі є формування компетентностей в галузі техніки і технологій та інших ключових компетентностей, здатності до зміни навколишнього світу засобами сучасних технологій без заподіяння йому шкоди, до використання технологій для власної самореалізації, культурного і національного самовираження.

Здобувач освіти:

- втілює творчий задум у готовий виріб;
- дбає про власний побут, задоволення власних потреб та потреб тих, хто його оточує;
- ефективно використовує природні матеріали, дбаючи про навколишній світ;
- практикує і творчо застосовує традиційні та сучасні ремесла.

7.Інформатична освітня галузь.

Метою інформатичної освітньої галузі є формування інформаційно-комунікаційної компетентності та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання проблем з використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій та критичного мислення для розвитку, творчого самовираження, власного та суспільного добробуту, навичок безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві.

Здобувач освіти:

- знаходить, подає, перетворює, аналізує, узагальнює та систематизує дані, критично оцінює інформацію для розв'язання життєвих проблем;
- створює інформаційні продукти та програми для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці, за допомогою цифрових пристроїв та без них;
- усвідомлено використовує інформаційні і комунікаційні технології та цифрові пристрої для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та (або) споживач, а також самостійно опановує нові технології;
- усвідомлює наслідки використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього світу та сталого розвитку, дотримується етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії.

8. Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь.

Метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку.

Здобувач освіти:

- дбає про особисте здоров'я і безпеку, реагує на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту;
- визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб;
- робить аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналізує та оцінює наслідки і ризики;

– виявляє підприємливість та поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту.

9. Громадянська та історична освітня галузь.

Метою громадянської та історичної освітньої галузі є формування громадянської та інших компетентностей, власної ідентичності та готовності до змін шляхом осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям, активної громадянської позиції на засадах демократії, поваги до прав і свобод людини, толерантного ставлення до оточуючих, набуття досвіду життя в соціумі з урахуванням демократичних принципів.

Здобувач освіти:

- встановлює зв'язки між подіями, діяльністю людей та її результатами у часі, пояснює значення пам'ятних для себе та інших громадян України дат (подій);
- орієнтується у знайомому соціальному середовищі, долучається до його розвитку, пояснює вплив природи та діяльності людей на нього;
- працює з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналізує зміст джерел, критично оцінює їх;
- узагальнює інформацію з різних джерел, розповідаючи про минуле і сучасне;
- представляє аргументовані судження про відомі факти та історичних осіб, а також про події суспільного життя;
- має розвинуте почуття власної гідності, діє з урахуванням власних прав і свобод, поважає права і гідність інших осіб, протидіє проявам дискримінації та нерівного ставлення до особистості;
- усвідомлює себе громадянином України, аналізує культурно-історичні основи власної ідентичності, визнає цінність культурного розмаїття;
- дотримується принципів демократичного громадянства, бере активну участь у житті шкільної спільноти, місцевої громади.

10. Мистецька освітня галузь.

Метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини.

Здобувач освіти:

- виявляє художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва;
- пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, виявляє ціннісне ставлення до мистецтва;
- пізнає себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

11. Фізкультурна освітня галузь.

Метою фізкультурної освітньої галузі є формування соціальної та інших ключових компетентностей, стійкої мотивації здобувачів освіти до занять фізичною культурою і спортом для забезпечення гармонійного фізичного розвитку, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок.

Здобувач освіти:

- регулярно займається руховою активністю, фізичною культурою та спортом; демонструє рухові вміння та навички та використовує їх у різних життєвих ситуаціях;
- добирає фізичні вправи для підвищення рівня фізичної підготовленості;
- керується правилами безпечної і чесної гри, уміє боротися, виграти і програвати; усвідомлює значення фізичних вправ для здоров'я, емоційного задоволення, гартування характеру, самовираження та соціальної взаємодії.

Тема 4. Освітні галузі початкової школи (семінарське заняття)

Мета: усвідомлення змісту Державного стандарту початкової освіти; аналіз освітніх галузей початкової школи; узагальнення обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти; формування проєктувальних і аналітичних умінь; розвиток критичного мислення.

Питання для обговорення:

1. Що визначає Державний стандарт початкової освіти?
2. У чому сутність мети початкової освіти?
3. Назвіть основні ключові компетентності.
4. Назвіть основні вміння, які є спільними для всіх компетентностей.
5. Назвіть освітні галузі початкової школи.
6. Дайте характеристику кожній освітній галузі (мета, завдання, результати навчання, навчальні предмети і інтегровані курси).
7. Розкрийте сутність базового навчального плану.

Хід роботи:

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Взаємоперевірка таблиць і їх оцінювання.
3. Підсумок заняття.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>. (дата звернення: 01.06.2018).
2. Савченко О. Закон України "Про освіту": коментар у контексті проблем реформування початкової освіти. Початкова школа. 2018. № 1. С. 1–5.
3. Савченко О. Освіта повинна бути не тільки доступною, а й якісною. Початкова школа. 2001. № 10. С. 1–6.

Тема 5: Модель вивчення освітньої галузі початкової школи

План

1. Поняття "модель" та "моделювання".
2. Поняття "модель вивчення освітньої галузі початкової школи".
3. Розробка моделі вивчення освітньої галузі початкової школи.

Література

1. Шквир О. Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва: моногр. Хмельницький: ХІПІ, 2006. 180 с.
2. Шквир О. Л. Ступенева підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень: моногр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 500 с.

Питання для самостійної роботи

Проаналізувати поняття "модель" і визначити в ньому категоріальні ознаки.

1. Поняття "модель" та "моделювання".

Поняття *"модель"* походить від латинського слова *"modulus"*, що означає міра, мірило, зразок, норма. Модель у теорії пізнання – штучно створений об'єкт у вигляді схеми, креслення, логіко-математичних знаків, формул тощо, який є аналогом, заміником об'єкта, що досліджується, відтворює в більш простому, зменшеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і стосунки між елементами досліджуваного об'єкта. Термін *"модель"* означає певну систему (взірець, приклад, образ, конструкцію), що відображає певні властивості та стосунки з іншою системою, що називається оригіналом, і певною мірою заміщає її. У методології науки модель – аналог (схема, структура, знакова система) визначеного фрагмента та природної або соціальної реальності, витвір людської культури, концептуально-теоретичного утворення – оригінальної моделі. Із гносеологічного погляду модель – це *"представник"*, *"замітник"* оригіналу в пізнанні та практиці.

Модель – це речова, знакова або уявна система, що відтворює принципи внутрішньої організації та функціонування, а також певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження, безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене або недоцільне. Модель передбачає схематичне, наочне відображення системи.

Уточнюючи загальноприйняте визначення моделі, Є. Смірнова зазначає, що модель – це описовий аналог діяльності, який у формалізованих конструкціях відображає її найважливіші характеристики.

На думку В. Давидова і О. Рахімова, модель – це матеріальний об'єкт або той, що уявляється в процесі мислення. Він заміщує в дослідженні об'єкт-оригінал таким чином, що його безпосереднє вивчення дає нові знання про об'єкт-оригінал.

М. Кондаков зазначає, що модель – штучно створений об'єкт у вигляді схеми, креслення, логічно-математичних формул тощо, який, будучи подібним, схожим (аналогічним) до об'єкта, що досліджується, відображає та відтворює в більш спрощеному, зменшеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язок і стосунки між елементами досліджуваного об'єкта.

Конструюючи моделі, необхідно весь час пам'ятати, що якою б досконалою модель не була, вона лише частково, приблизно відображає досліджуваний об'єкт, спрощує його. Модель і оригінал не є тотожними, а лише схожі між собою об'єкти.

Базовою основою моделі є уявлення про об'єкт, що пізнається. Однак, відповідно до завдань дослідження, за допомогою абстрактного мислення увага концентрується на найважливіших елементах і зв'язках, а несуттєві та другорядні – вилучаються.

Вимоги до побудови моделі:

- обмеження дослідження виділенням зв'язків між об'єктними галузями;
- зв'язок ключових елементів теоретичної моделі з реальними ефектами, що можуть бути зафіксовані;
- включення в модель мінімальної, але достатньої кількості параметрів.

Процес побудови моделі:

- постановка задачі;
- побудова моделі;
- перевірка моделі на достовірність;
- використання моделі;
- відновлення моделі.

Постановка задачі. Перший і найважливіший етап побудови моделі, здатний забезпечити правильне вирішення проблеми, полягає в постановці задачі.

Побудова моделі. Після правильної постановки завдання наступним етапом процесу передбачена побудова моделі. Розробник повинен визначити головну мету моделі, які вихідні нормативи або інформацію передбачається одержати, використовуючи модель, щоб допомогти керівництву вирішити проблему, що стоїть перед ним. Потрібно визначити – яка інформація потрібна для побудови моделі, що задовольняє цим цілям і видає на виході потрібні відомості.

Перевірка моделі на достовірність. Після побудови моделі її слід перевірити на достовірність. Один з аспектів перевірки полягає у визначенні ступеня відповідності моделі реальному світу. Слід встановити – чи всі істотні компоненти реальної ситуації вбудовані в модель. Це, звичайно, може виявитися непростою справою, якщо задача складна. Перевірка багатьох моделей управління показала, що вони недосконалі, оскільки не охоплюють всіх релевантних змінних.

Використання моделі. Після перевірки на достовірність модель готова до використання. І на кінець, здійснюється відновлення моделі.

Моделювання – це наукова теорія побудови і реалізації моделей, за допомогою яких досліджуються явища і процеси в природі і суспільному житті. Досліджуючи будь-яке явище (процес, об'єкт), ми будуємо у свідомості їх моделі.

В. Краєвський моделювання відносить до теоретичних методів, за допомогою яких здійснюється вивчення структури і механізмів процесу навчання і виховання, логічних структур навчального матеріалу тощо.

Процедура моделювання включає декілька етапів: актуалізацію накопичених знань про об'єкт дослідження і вибір з низки існуючих моделей тієї, яка найбільш адекватно відображає сутність досліджуваного об'єкта. На наступному етапі здійснюється безпосереднє дослідження моделі, яке завершується отриманням нових знань про досліджуваний об'єкт.

2. Поняття "модель вивчення освітньої галузі початкової школи".

Модель вивчення освітньої галузі – це система вивчення певної освітньої галузі початкової школи у ЗВО, що відображає основні характеристики процесу навчання і технологічного підходу в освіті.

При створенні цієї моделі ми будемо використовувати положення:

- Державного стандарту початкової освіти;
- технологічного підходу до навчання;
- теорії процесу навчання.

3. Розробка моделі вивчення освітньої галузі початкової школи.

Тема 5. Модель вивчення освітньої галузі (практичне заняття)

Мета: усвідомлення етапів вивчення освітньої галузі початкової школи; розробка моделі вивчення освітньої галузі; розвиток гностичних, проектувальних та комунікативних умінь.

Питання для обговорення:

1. Розкрийте сутність понять "модель", "моделювання", "освітня галузь", "вивчення освітньої галузі".
2. Концептуальні засади моделювання процесу вивчення освітньої галузі (технологічний підхід, структура процесу навчання, положення Державного стандарту початкової освіти).

Хід роботи:

1. Тестовий контроль знань (2 модуль).
2. Обговорення теоретичних питань.
3. Розробка і захист моделі вивчення освітньої галузі.
4. Підсумок заняття.

Література:

1. Шквир О. Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до класного керівництва: моногр. Хмельницький: ХІПІ, 2006. 180 с.
2. Шквир О.Л. Ступенева підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення педагогічних досліджень: моногр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 500 с.

